

ETICA PRINCIPIU – ABORDAREA DEONTOLOGICĂ ÎN ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ

ETHICS AS PRINCIPLE – DEONTOLOGICAL APPROACH IN PUBLIC ADMINISTRATION

Oana MATEI

Catedra de Științe Politice și Administrative, Facultatea de Științe Umaniste, Politice și Administrative, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

Tel: 0040-257-282324

E-mail: [oanamatei@yahoo.com](mailto: oanamatei@yahoo.com)

ABSTRACT

Kant's opinion started from the idea that, as long as every person has a rational will, he can have within himself the source of moral legislation (moral actions are a species of rational actions; rational will is good, free, autonomous will; we do not need punishments or rewards to be moral.) Being moral means, from this perspective, doing the duty dictated by your conscience. "Thou shall not kill", "Thou shall not steal", "Thou shall not lie" are moral rules which cannot be broken under any pretext, by any person who claims to be moral, and this because of conscience reasons, not because of external constraint rations or because of the consequences it would create. The origin of the human's moral laws is not exclusively in the reason of the human being. That which is moral cannot be determined by pleasures, desires which pertain to the lustful side of the human nature, but only by its rational being conscience, related with divinity.

The transposition of this theory in the administrative field assumes the acceptance of the civil servants' judgments as being absolute, a thing which involves countless risks due to the relativity to which the personal appreciations are subject to in ethical/unethical terms. Public administrators are not capable of adapting Kant's absolute imperative to every situation with which they are confronted. The ethic codes would be useful in a time like this, having the role of deontological instruments. Unfortunately, they cannot be substitute for the personal aptitude to make moral decisions in the administrative domain. An important role falls upon the managers, this time as well, who can encourage moral behavior, and wise civil servants will acknowledge the importance of attaching moral obligation not to the personal judgments, but to acts which involve the present or future welfare (of duties).

Key words: rational will, moral legislation, moral rules, moral obligation, deontology, ethics in public administration, ethic codes, moral decisions.

1. ETICA LUI KANT

Immanuel Kant (1724 - 1804) a abordat problema etică dintr-un unghi diferit, considerând etica (morală) drept dimensiune distinctivă, fundamentală a omului modern. Pe parcursul cercetărilor sale metodice asupra etosului din perspectiva obiectivității științei, Kant surprinde sensul de proces al naturii moralei și inaugurează o abordare analitică a legilor sale de manifestare. Kant și-a devansat timpul distingând dincolo de orizontul epocii un univers posibil al scopurilor, universul libertății și necesitatea, astfel implicită, a unei morale libere a oamenilor care ridică la nivel de principiu propria lor afirmare și o desemnează drept o valoare fundamentală a vieții lor : omul - ca scop în sine - însuși, niciodată ca mijloc.

Aristotel și utilitariștii susțin că scopul final al tuturor ființelor umane este, în mod natural, fericirea, fiecare dintre ei înțelegând fericirea în felul său. Kant nu neagă tendința naturală a indivizilor către fericire, contestă faptul că tendința naturală a indivizilor de a căuta fericirea poate constitui o teorie morală. Primul pas în elaborarea acestei teorii morale, îl reprezintă pentru Kant,

eliminarea tuturor elementelor de ordin empiric și psihologic din filosofia morală. Etica trebuie să argumenteze un sistem coerent de reguli pe care orice om ar trebui să le înțeleagă, acceptând necesitatea punerii lor în practică.¹ Temeiul obligației nu trebuie căutat în natura omului sau în circumstanțele lumii în care este el plasat; ci exclusiv *a priori* în conceptele rațiunii pure.

Aristotel propune un demers teleologic axat pe fericire înțeleasă drept scop ultim, absolut. Utilitariștii postulează o abordare consecvențialistă, potrivit căreia evaluarea faptelor noastre se face după calculul rezultatelor cu care se soldează. Pentru Kant, *intenția* și nu consecințele actului contează pentru stabilirea valorii sale morale. Oricât de benefice ar fi rezultatele actelor noastre, ele nu au valoare morală dacă sunt efectele unor gesturi accidentale sau dacă sunt săvârșite ca urmare a unor intenții egoiste.

Morala aristotelică încearcă să răspundă la următoarea întrebare: cum ar trebui să trăiesc pentru a avea o viață fericită? Omul trebuie să promoveze anumite scopuri bune iar etica (știință practică, nu pură) ne învață cum să facem acest lucru: prin cultivarea virtuților caracterului. Dar ea nu furnizează legi universale de conduită, valabile în mod invariabil pentru orice persoană, ci, mai degrabă, o pedagogie morală capabilă să ne arate cum putem trăi înțelept. Morala iudeo-creștină s-a impus ca o morală a legii, a datoriei față de Dumnezeu, însă este o morală „exterioră” nu numai în sensul că legea morală își are izvorul în afara omului (Dumnezeu), în voința divinității, ci și în acela că ea s-a impus prin sancțiuni punitive, instituționalizate, fiind incapabilă să înrăurească de la sine sufletul omenesc. Omul este prin natura sa o ființă imperfectă și slabă, incapabil să se facă pe sine, de la sine, bun; el poate fi condus către Dumnezeu numai făcându-l să asculte de legile divinității, fie aceasta și sub amenințarea pedepsei. Utilitariștii au enunțat o teorie focalizată pe evaluarea acțiunilor morale din perspectiva consecințelor lor în ceea ce privește promovarea fericirii umane înțeleasă ca plăcere, întrebarea fundamentală pe care au impus-o fiind: ce acțiuni e moralmente să fac?

Opinia lui Kant a plecat de la ipoteza că, de vreme ce fiecare om are o *voință rațională*, el își poate avea în sine sursa legislației morale (acțiunile morale sunt o specie a acțiunilor raționale; voința rațională este voință bună, liberă, autonomă; nu avem nevoie de pedepse sau recompense pentru a fi morali.) A fi moral înseamnă, din această perspectivă, a-ți face datoria dictată de conștiință. „Să nu ucizi”, „Să nu furi”, „Să nu minți” sunt reguli morale ce nu pot fi încălcate sub nici un pretext, de către nici o persoană ce se pretinde a fi morală, și aceasta din motive de conștiință, nu din rațiuni de constrângere exterioră ori din cauza consecințelor pe care le-ar produce. Originea legilor morale ale omului este exclusiv în rațiunea ființei umane. Ceea ce este moral nu poate fi ceea ce e determinat plăceri, dorințe care țin de natura pasională a omului, ci doar de conștiința sa de ființă rațională, înrudită cu divinitatea.

Kant intră în contradicție cu morala aristotelică, măsura justă impusă de rațiune în manifestarea afectelor și acțiunilor, fiind în ochii săi un concept empiric (ex.: *Căci fără principiile de bază ale unei voințe bune ele pot deveni rele în cel mai înalt grad și sângele rece – vezi virtutea aristotelică a stăpânirii de sine – al unui răufăcător nu numai că îl face periculos, dar îl face de îndată și mai abominabil în ochii nostru decât în cazul că nu l-ar avea.* Î.M.M. I,2,30).² Bunăstarea, atât de laudată de utilitariști, dacă e necenzurată de voința bună, degenerază în viciu, în îndrăzneală și trufie (ex.: *Puterea, bogăția, onorurile, sănătatea însăși și întreaga bunăstare și mulțumire cu situația în care ne aflăm, reunite sub numele de fericire, nasc îndrăzneală și, prin aceasta, de multe ori trufie, acolo unde nu există o voință bună care să corecteze influența lor asupra sufletului și, odată cu aceasta, să regleze întregul principiu al acțiunii și să-l facă în mod universal conform scopului;* Î.M.M. I,1,29)³ Morala lui Kant nu este o morală eudemonistă, nici una a faptelor sau a consecințelor, ci una a *intenției*. Această viziune, în care nu valoarea vizată legitimează norma

¹ DAN CRĂCIUN; VASILE MORAR; VASILE MACOVICIUC, *Etica afacerilor*, Ed. Paideia, București, 2005, p. 171;

² IMMANUEL KANT, *Întemeierea metafizicii moravurilor*, trad de Filotheia Bogoiu, Valentin Mureșan, Miki Ota, Radu Gabriel Pârnu, Ed. Humanitas, București, 2007, p. 30;

³ Ibidem, p. 29;

morală, ci respectul normei atrage după sine valoarea, se numește *deontologism*. Voința bună nu este bună prin ceea ce produce, ci *numai prin actul volitiv, adică este bună în sine*. (Î.M.M., I,3,30)⁴. *...utilitatea ori sterilitatea nici nu sporesc cu ceva această valoare, nici nu o diminuează*. (Î.M.M. I,3,30)⁵ Voința bună este sursa valorii morale. Scopul ființelor umane nu este dobândirea fericirii prin intermediul rațiunii, ci scopul natural al ființelor dotate cu rațiune practică (și deci cu voință) este unul mult mai înalt, acela de a da naștere unei voințe care e bună în sine, fiind astfel *binele suprem și condiția oricărui alt bine*, inclusiv al fericirii. (Î.M.M., I,7,32-33)⁶.

Conceptul de datorie conține conceptul de voință bună chiar dacă supus anumitor limitări și obstacole subiective. (Î.M.M., I,8,33-34)⁷ Limitările și obstacolele subiective se referă la dorințele și înclinațiile unei ființe raționale imperfecte, așa cum e omul a cărui voință nu este una absolut bună (cum e voința lui Dumnezeu), ci e o voință înclinată spre păcat din cauza poftelor sale trupești. Voința bună are un sens general, respectiv voința lui Dumnezeu, a îngerilor, a omului și a altor ființe raționale și un sens particular, respectiv voința bună a omului. Datoria este forma sub care recunoaștem voința bună în natura umană⁸, este necesitatea săvârșirii unei acțiuni de către o voință imperfectă, necesitate resimțită ca o constrângere impusă voinței de principiile conștiinței sale morale. Datoria este sursă a valorii morale. Pentru Dumnezeu sau pentru îngeri, care nu sunt stăpâniți de pofte trupești, nu există datorie. Existența conceptului de datorie implică existența unor *legi morale necesare și universale*. *Trebuie* este valabil pentru orice voință umană; ceea ce un om trebuie să facă este exact ceea ce el ar face dacă ar fi o ființă sfântă.

Clasificarea tipurilor de acțiuni în raport cu conceptul de datorie⁹:

1. acțiuni contrare datoriei – sunt toate lipsite de valoare morală (ex.: o crimă indiferent de scopul său, indiferent dacă scopul este acela de a salva ostateci);

2. acțiuni conforme datoriei – (dar neavând ca mobil datoria însăși):

a. acțiuni conforme datoriei pentru care agentul nu are nici o înclinație imediată, ci le face din altă înclinație indirectă sau îndepărtată (exemplul vânzătorului care cere un preț corect clienților săi dar face acest lucru nu din datorie sau dintr-o înclinație nemijlocită – îi este milă de ei sau ține la ei -, ci din calculul egoist sau prudential de a-și asigura profitul sau continuitatea în afaceri; maxima egoistă a realizării profitului duce la acțiuni conforme datoriei numai în mod accidental; o acțiune morală nu poate avea caracter contingent, rezultă că acțiunea făcută din mobil egoist nu are valoare morală):

b. acțiuni conforme datoriei și mobilul lor este o înclinație nemijlocită a agentului pentru a face acele acțiuni (exemplul vânzătorului care dă restul corect unui copil deși știe că l-ar putea înșela sporindu-și astfel profitul; acțiunea este conformă cu datoria numai prin accident, căci aceeași înclinație nemijlocită de a fi milos mă poate face să comit acțiuni neconforme cu datoria, de exemplu să ajut un copil cerșetor, perpetuând astfel cerșetoria; o acțiune este morală numai atunci când e conformă datoriei în mod *necesar*);

3. acțiuni făcute din datorie: mobilul sau principiul determinant al acțiunii este chiar datoria (acțiunea este făcută de dragul datoriei, nu al plăcerii nemijlocite sau al interesului egoist; acțiunile făcute din datorie sunt făcute conform datoriei din interes exclusiv pentru respectarea datoriei și sunt conforme datoriei într-un sens neaccidental).

Voința umană se află în permanență sub imperiul a două presiuni: cea exercitată de principiile ei raționale (VOINȚA) și cea exercitată de impulsurile care îi vin din exterior prin intermediul simțurilor (DORINȚA). *Voința se află parcă la răspântie între principiul său a priori, care este formal și mobilul său a posteriori, care este material*. (Î.M.M. I,14,38).¹⁰ Valoarea morală a unei acțiuni nu poate proveni decât din principiul voinței raționale care determină acea acțiune,

⁴ Ibidem, p. 30;

⁵ Ibidem, p. 30;

⁶ Ibidem, p. 32-33;

⁷ Ibidem, p. 33-34;

⁸ Ibidem, p. 238;

⁹ Ibidem, vezi p. 240-245;

¹⁰ Ibidem, p. 37-38;

dar un principiu care face, totodată, abstracție de scopuri. Etica lui Kant este neconsecinționistă, o etică a *intenției bune* (a voinței bune), definită ca respectare a principiilor formale pe care *rațiunea practică* (voința rațională) și le dă singură. „Maxima¹¹ care dă valoare morală acțiunilor este maxima sau principiu de a-ți face datoria, oricare ar fi aceasta. A acționa din datorie înseamnă a acționa pe baza unei maxime formale, indiferent de obiectele facultății dorinței.”¹² Etica are ca domeniu de cercetare nu ceea ce au făcut oamenii, ci domeniul de cercetare ideal a ceea ce ei ar trebui să facă (chiar dacă nu au făcut acel lucru niciodată). Ei trebuie să facă ceea ce ar face efectiv dacă ar fi ființe perfect raționale (desăvârșit morale). Domeniul eticii pure este domeniul ideal al legilor practice și universale.¹³

Realitatea morală a ființei umane, mai mult sau mai puțin imperfectă, se regăsește numai ca aproximație asimptotică a acestui model ideal proiectat mintal în afara oricărei experiențe și care își are sursa și sediul în rațiunea practică pură. Acest model ideal, pur rațional, al lumii morale, întemeiază a priori, adică toate sistemele empirice de datorii sau maxime.

Voința liberă rezează capacitatea de a te sustrage influenței impulsurilor externe și de a acționa numai conform reprezentării unor principii pure ale rațiunii. Principiile rațiunii practice sunt de două feluri: **principii pur empirice**, stimulate de impulsuri (impulsul e încorporat într-un principiu rațional subiectiv de acțiune, numit maximă materială) și **principii raționale obiective**, legile practice. O ființă rațională acționează atât pe baza unor principii empirice adoptate sub influența impulsurilor și înclinațiilor (maxime materiale), cât și sub influența unor principii ale rațiunii care sunt independente de înclinații (legi). Înclinațiile și pasiunile au un rol negativ în morală. Pasiunea este o înclinație stăpânită cu greu de rațiunea subiectului. Afectul este o „maladie a sufletului” care scapă complet controlului rațional. Pasiunea presupune întotdeauna în subiect o maximă de a acționa după un scop care îi este prescris de o înclinație. Kant este admiratorul principiului stoic al *apatiei*¹⁴; conform acestui principiu înțeleptul nu trebuie să fie supus niciodată pasiunilor și înclinațiilor; numai rațiunea poate produce o dinamizare a sufletului în direcția binelui.

O ființă rațională se poate sustrage determinismului natural al impulsurilor sensibile (dorințelor), căci ea posedă facultatea de a-și putea da singură legile practice și de a funcționa după reprezentarea legilor practice (nu fizice, naturale), deci după principii raționale. Prin urmare, o ființă rațională se poate sustrage determinismului natural, poate gândi liberă față de toate legile naturii, are capacitatea de *alegere liberă*. *Legile voinței* nu sunt legi ale naturii, ci *legi ale rațiunii practice*; ele sunt *legi obiective ale libertății* și indică ceea ce trebuie să se întâmple chiar dacă nu se întâmplă niciodată, spre deosebire de legile naturale care indică ceea ce trebuie să se întâmple cu necesitate.¹⁵

Tot ceea ce este logic necesar pentru o voință divină, sfântă, ideală, este și *imperativ necesar* pentru o voință imperfectă; tot ceea ce trebuie să facă o ființă imperfectă rezează ceea ce face cu necesitate ființa perfect morală. Regulile morale trebuie să prezinte două caracteristici esențiale: universalitatea și necesitatea. Legile morale trebuie să fie *universale*, adică să fie valabile pentru orice individ în calitatea sa de ființă rațională și trebuie să fie *necesare*, adică să se susțină reciproc și să nu se contrazică între ele. Imperativul moral trebuie respectat tocmai pentru că nu este impus de o autoritate exterioară, ci este formulat de propria noastră rațiune.

¹¹ Există două tipuri de maxime: 1. **maxime materiale** care sunt principii subiective ale determinării actului volitiv pentru a cauza acțiuni particulare și conțin mijloacele acțiunii și scopul vizat; 2. **maxime formale** care sunt tot principii subiective ale actului volitiv, dar ele fac abstracție de scop, de dorințe și de înclinații, fiind reflexul subiectiv al legii obiective; vezi ibidem, p. 29-39;

¹² Ibidem, p.254;

¹³ Legile practice sunt principii obiective ale voinței conform cărora **trebuie** să acționeze orice ființă rațională finită; sunt principii conform cărora ar acționa orice ființă rațională dacă ar fi o ființă rațională perfectă, cum este Dumnezeu; vezi IMMANUEL KANT, *Critica rațiunii pure*, trad. de N. Bagdasar, E. Moisuc, ediție îngrijită de I. Pârvu, Ed. IRI, București, 1998;

¹⁴IMMANUEL KANT, *Întemeierea metafizicii moravurilor*, trad de Filotheia Bogoiu, Valentin Mureșan, Miki Ota, Radu Gabriel Pârvu, comentariu de Valentin Mureșan, Ed. Humanitas, București, 2007, p. 295;

¹⁵ vezi IMMANUEL KANT, *Critica rațiunii pure*, trad. de N. Bagdasar, E. Moisuc, ediție îngrijită de I. Pârvu, Ed. IRI, București, 1998, p. 572;

Kant enunță un singur **imperativ categoric**, căruia îi găsește trei formulări diferite. În prima sa formulare, imperativul categoric sună astfel: *acționează numai după aceea maximă prin care poți vrea totodată ca ea să devină o lege universală*.¹⁶ Reluând, Kant spune: „imperativul universal al datoriei ar putea suna și astfel: *acționează ca și cum maxima acțiunii tale ar trebui să devină prin voința ta o lege universală a naturii*.”¹⁷ Prin natură se înțelege nu natura obiectivă, empirică, ci o ordine din care este exclus tot ceea ce este contrar moralității. O a treia formulă este formula umanității: *acționează astfel încât să folosești umanitatea, atât din persoana ta cât și din persoana oricui altcuiva, de fiecare dată totodată ca scop, niciodată numai ca mijloc*.¹⁸ Aceștia li se mai adaugă două formule: formula autonomiei (*acționează în așa fel încât voința ta să se poată privi totodată ca universal leguitoare*)¹⁹ și formula imperiului scopurilor (*acționează astfel încât să fi întotdeauna, prin maximele tale, un membru legiuitor într-un imperiu universal al scopurilor*).²⁰

În prima sa formulare, imperativul categoric este pur formal; el nu enunță ceva pozitiv, o regulă de genul: „ajută-ți aproapele!” ci propune doar o regulă abstractă: acționează numai în așa fel încât să poți dori ca maxima pe care ai ales-o să poată deveni oricând o lege universală (prin urmare, să poți dori ca efectele maximei pe care ai ales-o să te afecteze și pe tine). Această primă formulare ar putea fi anunțată lapidar drept regula: „ce ție nu-ți place, altuia nu face!”. Deosebirea majoră constă în faptul că, în viziunea lui Kant, nu plăcerea individului, ci rațiunea practică trebuie să decidă asupra posibilității de a valida un principiu moral.

În formulările diferite ale imperativului categoric, Kant a încercat să justifice faptul că omul, ca ființă rațională, se poate privi pe sine însuși simultan, din două puncte de vedere: ca *ființă care are inteligență* și se poate gândi (prin rațiune) ca aparținând lumii inteligibile, o lume guvernată de legi pur raționale, neempirice, date sieși de voința rațională și ca *ființă empirică*, guvernată de legile deterministe ale naturii, putându-se reprezenta ca aparținând lumii sensibile. Ca *ființă rațională*, el nu-și poate gândi voința decât sub Ideea de libertate înțeleasă atât în sensul său negativ, cât și în sensul său pozitiv. Libertatea în sens negativ se referă la voința sustrasă oricăror determinisme de tip empiric, exterior iar libertatea în sens pozitiv este spontaneitatea în producerea propriilor principii de determinare (AUTONOMIA)²¹. Orice ființă rațională imperfectă (privită ca ființă inteligibilă) vrea numai maxime care sunt cu necesitate în conformitate cu legea morală dar, privită ca ființă sensibilă, ea trebuie să voiască maximele sale în conformitate cu legea morală.

2. KANT IN CONTEXTUL ADMINISTRAȚIEI PUBLICE

Kant a cercetat principiile morale care nu se bazează pe contingente și a argumentat că acțiunile au conținut moral numai dacă sunt efectuate în acord cu un principiu (imperativul categoric) valabil în mod *universal* și *necesar* pentru orice ființă rațională. Din această perspectivă, rezultatele acțiunilor noastre nu contează în plan moral, singurul criteriu al moralității fiind conformitatea cu principiul. Pentru Kant, numai atunci când acționăm din datorie, acțiunea noastră are un conținut moral, prin urmare, atunci când acțiunile noastre sunt determinate de impulsuri, sentimente sau interes personal nu au valoare morală. Atunci când un funcționar public aplică legea în mod imparțial și face acest lucru determinat fiind de teama de a nu fi sancționat în caz contrar, aplicarea imparțială a legii nu are valoare în plan moral. Acest gest, chiar dacă respectă *legea* din punct de vedere juridic, nu este și *moral*, pentru că, deși aparent virtuos, el nu face altceva decât să coincidă cu datoria. Din punct de vedere deontologist, acțiunile au reală valoare morală numai dacă sunt izvorâte din sentimentul datoriei, adică din respect necondiționat pentru legea morală în sine, pentru imperativul categoric.

¹⁶ IMMANUEL KANT, *Întemeierea metafizicii moravurilor*, trad de Filotheia Bogoiu, Valentin Mureșan, Miki Ota, Radu Gabriel Pârvu, Ed. Humanitas, București, 2007, II,31, p.65;

¹⁷ Ibidem, II, 33, p. 65;

¹⁸ Ibidem, II, 49, p. 75;

¹⁹ Ibidem, II, 50, p. 73;

²⁰ Ibidem, II, 56-58, p. 70;

²¹ Vezi J.B. SCHNEEWIND, *Authonomy, obligation and virtue: An overview of Kant's moral philosophy* în PAUL GUYER, *The Cambridge Companion to Kant*, Cambridge University Press, 1999, p. 309;

Kant face o diferențiere foarte clară între *legalitate* și *moralitate*. Legea care prescrie numai obligații este juridică. Domeniul legii care cuprinde și dreptul civil se fondează pe maxime cu valoare negativă care nu pot fi niciodată universalizate. În domeniul legii nu contează de ce am făcut într-un anumit fel sau altul atâta timp cât nu atentez la integritatea drepturilor altei persoane. Însă, deoarece motivația nu contează în domeniul legii sau în chestiuni legale, dacă nu mă comport cum trebuie, voi fi obligat să o fac, sub imperiul pedepsei. Rezultă că nu obțin nici un fel de merit moral din respectarea îndatoririlor mele legale, de vreme ce respectarea lor se face sub imperiul pedepsei sau a oricăror altor factori de natură exterioară mie. *Astfel, legalitatea înseamnă simpla conformitate a acțiunilor cu legea morală, pe când moralitatea înseamnă determinarea voinței de către legea morală, a acțiunii din respect pentru legea morală indiferent de consecințele pe care le va atrage acțiunea.*²²

Teoria lui Kant se poate preta și aplica foarte bine în cazul organizațiilor publice. Imperativul categoric în toate formulările sale oferă reguli clare pentru luarea deciziilor morale, reguli care nu depind de împrejurări și de consecințe și care nu permit excepții. Așadar, unele acțiuni sunt întotdeauna imorale, indiferent de consecințe și de autori. A minți, este un exemplu concludent în acest sens. Indiferent de cât ar putea fi de benefice consecințele prezentării false ale unui eveniment, o astfel de prezentare intenționată atrage după sine clasificarea de act imoral. Exemplul deciziei luate de Winston Churchill de a nu interveni atunci când a aflat de planurile naziștilor de a ataca orașul Coventry nu se poate justifica în plan moral din perspectivă deontologistă. Strategia lui Churchill pică testul de universalitate stabilit de Kant. Ea încalcă imperativul categoric sub toate formulările sale. Minciuna nu poate fi justificată în nici un fel de circumstanțe, nici măcar atunci când prin sacrificarea unui număr mai restrâns de vieți, salvezi viețile unui număr mult mai mare de oameni. Maxima voinței mele nu poate deveni o lege universală în acest sens. Minciuna și sacrificarea de vieți omenești²³ nu pot fi justificate în plan moral nici în cazul în care presupun salvarea altor vieți omenești și asta pentru că nu aș putea dori niciodată ca ele (minciuna și sacrificarea de vieți omenești) să devină legi universale.

Atunci când autoritățile publice dintr-un anumit teritoriu mușamalizează sau minimalizează efectele produse asupra ecosistemului de o decizie care vizează rentabilitatea în plan economic a unui anumit segment de producție, această acțiune este totalmente imorală. Imoralitatea sa este dată nu de efectele negative pe care le are asupra mediului ambient, ci de neconformitatea cu cerințele imperativului categoric. Ea nu va putea fi considerată morală nici dacă va ridica simțitor nivelul de trai din teritoriul respectiv. Din nou, minciuna nu poate deveni o lege universală.

Imperativul categoric în cea de-a treia sa formulare (trebuie să tratezi umanitatea, atât în persoana ta cât și a oricărei alteia totodată ca scop și niciodată numai ca mijloc) instituie faptul că omul nu trebuie tratat niciodată ca mijloc, ci doar ca scop. În acest sens filosoful german recunoaște dreptul oricărei persoane de a dispune de ea însăși, drept care trebuie să fie recunoscut și celorlalți. Un asemenea drept este proclamat de legi și de Constituții. Înalții demnitari nu trebuie să uite niciodată această formulă a umanității care le pretinde ca niciodată să nu îi trateze pe cetățeni ca mijloace pentru atingerea scopurilor lor politice. Atunci când administrația publică, manifestându-și tendințele birocratice, împovărează cetățenul cu nenumărate formulare, multe dintre ele inutile, trebuie să-ți amintească această a treia formulare a imperativului categoric, în virtutea căruia, cetățenul nu trebuie să fie niciodată tratat ca mijloc de satisfacere a scopurilor birocratice ale acesteia. La nivel de organizație publică, accentul deciziei organizaționale trebuie să fie axat pe oameni, în fond pe ființa rațională văzută ca scop în sine. Organizațiile și oamenii au scopurile lor, care adesea intră în conflict dar un asemenea tip de motivație, de natură deontologică, oferă un reper ferm, *un test cu valoare absolută, aflat deasupra și dincolo de toate motivele relative de ordin psihologic, social, economic, politic, etc.*²⁴

²²VERGINIA VEDINAȘ, *Deontologia vieții publice*, Ed. Universul Juridic, București, 2007, p. 54;

²³ Vezi formula umanității a imperativului categoric: „Acționează astfel ca să folosești umanitatea atât din persoana ta, cât și din persoana oricui altcuiva de fiecare dată totodată ca scop, niciodată ca mijloc”.

²⁴ VASILE MORAR, *Etica în afaceri și politică*, Ed. Universității din București, București, 2006, p. 356;

Kantianismului i s-au adus și critici. Două dintre cele mai des întâlnite se referă la rigorismul și formalismul tezei dezvoltate de Kant. Etica lui Kant este acuzată cum că ar impune reguli mult prea rigide care nu iau în considerare diferențele dintre cazuri. Principiile universale nu presupun un tratament uniform, ele impun chiar tratamente diferențiate. Principul impozitării prin aplicarea unei anumite cote de impozitare la o bază de impozitare statuează de fapt ca impozitarea să fie stabilită în mod proporțional cu capacitatea de plată. Pedepsele sunt instituite în funcție de gravitatea faptelor. Principiul nu cere tratament diferențiat, ci pretinde ca pedeapsa să fie stabilită în funcție de gravitatea infracțiunii. Formalismul se referă la critica în conformitate cu care imperativul categoric ar fi lipsit de substanță pentru că propune doar o regulă abstractă, aceea de a acționa numai în acel fel în care să poți voi totodată ca maxima ta să devină o lege universală, fără să spună ceva concret. În multe privințe imperativul categoric se aseamnă cu Regula de Aur: „ce tie nu-ți place, altuia, nu face!”, doar că în viziunea lui Kant, nu plăcerea individului, ci rațiunea practică decide asupra validării principiului moral.²⁵

Mulți autori sunt de părere că în politică și în afaceri, indiferent de natura acestora din urmă, publice sau private, majoritatea problemelor se pretează la soluții utilitariste, mai degrabă decât la soluții de tip kantian. Cu toate acestea, se impune o constatare de principiu: *teoria kantiană este puternică în punctele în care utilitarismul este slab și invers, utilitarismul este puternic acolo unde kantianismul este slab, vulnerabil.*²⁶

CONCLUZII

Transpunerea acestei teorii în câmpul administrativ presupune admiterea judecăților funcționarilor ca fiind absolute, lucru care implică nenumărate riscuri datorate relativității la care sunt supuse aprecierile personale în termeni de etic/neetic. Administratorii publici nu sunt capabili să adapteze imperativul categoric al lui Kant la fiecare situație cu care se confruntă. Codurile etice ar fi utile în aceste cazuri, având rolul de instrumente deontologice. Ele nu se pot substitui, din nefericire, aptitudinii personale de a opta pentru decizii morale în domeniul administrativ. Un rol important revine și de data aceasta managerilor care pot încuraja comportamentele morale, iar funcționarii înțelepți vor conștientiza importanța atașării obligației morale nu judecăților personale, ci actelor care presupun binele prezent sau viitor (datoriilor).

BIBLIOGRAFIE

1. ALLISON, HENTY E., *Kant's Transcendental Idealism*, Zale University Press, 2004;
2. ANDREI, PETRE, *Prelegeri de istoria filosofiei. De la Kant la Schopenhauer*, Ed. Polirom, Fundația Academică Petre Andrei, Iași, 1997;
3. APPIAH, KWAME ANTHONY, *Cosmopolitanism. Ethics in a world of strangers*, WW Northon&Company, New Zork, 2006;
4. AUDI, ROBERT, *The Good in the Right. A Theory of Intuition and Intrinsic Value*, Princeton University Press, 2004;
5. BILLINGTON, RAY, *Living Philosophy*, Routledge, London, 2003;
6. CAHN, STEVEN M., *Classics of Political and Moral Philosophy*, Oxford University Press, 2002;
7. CAHN, STEVEN M., *Classics of Modern Political Theory*, Oxford University Press, 1997;
8. CRĂCIUN, DAN; MORAR, VASILE; MACOVICIUC, VASILE, *Etica afacerilor*, Ed. Paideia, București, 2005;
9. DUNN, JOHN, *Political obligation in its historical context*, Cambridge University Press, 1980;
10. DUNN, JOHN, *The History of Political Theory and another essays*, Cambridge University Press, 1996;
11. FRANKFURT, HARRY G., *The reason of love*, Princeton University Press, 2004;

²⁵ Vezi, DAN CRĂCIUN; VASILE MORAR; VASILE MACOVICIUC, *op.cit.*, p. 173;

²⁶ VASILE MORAR, *op.cit.*, p. 359;

12. FRANKFURT, HARRY G., *The importance of what we care about*, Cambridge University Press, 1998;
13. FREDERICK, ROBERT E., *A companion to business ethics*, Blackwell Publishing, 1999;
14. GOODIN, ROBERT, *Political Theory and Public Policy*, The University of Chicago Press, 1984;
15. GUYER, PAUL, *The Cambridge Companion to Kant*, Cambridge University Press, 1999;
16. GUYER, PAUL, *Kant and the claims of taste*, Cambridge University Press, 1997;
17. KANT, IMMANUEL, *Întemeierea metafizicii moravurilor*, trad de Filotheia Bogoiu, Valentin Mureșan, Miki Ota, Radu Gabriel Pârvu, Ed. Humanitas, București, 2007;
18. KANT, IMMANUEL, *Critica rațiunii practice*, trad. de Nicolae Bagdasar, Ed. IRI, București, 1999;
19. KANT, IMMANUEL, *Critica rațiunii pure*, trad. de N. Bagdasar, E. Moisuc, ediție îngrijită de I. Pârvu, Ed. IRI, București, 1998;
20. KANT, IMMANUEL, *Critical Assesements*, edited by Ruth F. Chadwick, vol. I-IV, Routledge, 1992;
21. LAKOFF, GEORGE, *Moral Politics*, The University of Chicago Press, 2002;
22. LEBBOW, RICHARD NED, *The Tragic Vision of Politics. Ethics, Interests and Orders*, Cambridge University Press, 2003;
23. LOMASKY, LOREN E., *Persons, Rights and the Moral Community*, Oxford University Press, 1990;
24. LOVIBOND, SABINA, *Ethical Formation*, Harvard University Press, London, 2002;
25. McCLELLAND, J.S., *A History of Western Political Thought*, Routledge, London, 1996;
26. MILLER, DAVID; HASHMI, SOHAIL H., *Boundaries and justice. Diverse ethical Perspectives*, Princeton University Press, 2001;
27. MORAR, VASILE, *Etica în afaceri și politică*, Ed. Universității din București, București, 2006;
28. O'NEILL, ONORA, *Bounds of justice*, Cambridge University Press, 2000;
29. O'NEILL, ONORA, *Towards justice and virtue. A constructive account of practical reasoning*, Cambridge University Press, 1996;
30. PALEY, WILLIAM, *Moral and Political Philosophy*, Liberty Fund, Indianapolis, 2002;
31. PLANT, RAYMOND, *Modern Political Thought*, Blackwell Publishers, London, 1997;
32. RAWLS, JOHN, *Lectures on the History of Moral Philosophy*, edited by Barbara Herman, Harvard University Press, 2000;
33. SCANLON, T.M., *What we owe to each other*, The Belknap Press of Harvard University Press, 1999;
34. SHAFRITZ, JAY M., RUSSEL, E.W., *Introducing Public Administration* third edition, Longman, 2003;
35. SCROUTON, ROGER, *Kant*, trad. de Laurențiu Staicu, humanitas, 1998;
36. STOUT, JEFFREY, *Ethics after Babel*, Princeton University Press, 2001;
37. STRAWSON, P.F., *Limitele rațiunii. Un eseu despre Critica rațiunii pure a lui Kant*, trad.de Valentin Cioveie, Humanitas, 2003;
38. VEDINAȘ, VERGINIA, *Deontologia vieții publice*, Ed. Universul Juridic, București, 2007;
39. WILLIAMS, BERNARD, *Introducere în etică*, trad. de Valentin Mureșan, Ed. Alternative, București, 1993;
40. *History of Political Philosophy*, edited by LEO STRAUSS and JOSEPH CROUSEY, The University of Chicago Press, 1987;
41. *Identity, Character and Morality. Essays in Moral Psychology*, edited by OWEN FLANAGAN and AMÉLIE OKSENBERG RORTY, Cambridge University Press, 1990;
42. *Ethics. Contemporary Readings*, edited by HARRY J. GENSLE, EARL W. SPURGIN and JAMES C. SWINDAL, Routledge, 2004;
43. *Popper's Open Society after 50 years. The continuing relevance of Karl Popper*, edited by Ian Jarvie and Sandra Pralong, Routledge, 1999.